

Wendel Avisan

„ WENDELAS VÄNNER

NR 46 JUNI 2011

*Rune
Waldekranz
med
Chaplinpriset*

*Den 18
september
firar vi hans
100-årsminne*

*Sidan 4
och framåt*

ÅRSMÖTET I WENDELAS VÄNNER SID 14
VEM FÅR WENDELAPRISET I ÅR SID 16
EVA MOBERG - EN MINNESTECKNING SID 18
ÅRETS SOMMARTEATER MED BERIT CARLBERG SID 20
OM TRYCKFRIHET FÖRR OCH NU SID 22

INNEHÅLL

Rune Waldekranz dagen den 18 september.....	4
Det var på de många stormötenas tid - <i>Inga Lewenhaupt</i>	5
Nestorn Rune - <i>Göran Gelotte</i>	7
Vi minns Rune Waldekranz - <i>Eva Rehme</i>	8
Hampe Faustman - ett konstnärsöde - <i>Rune Waldekranz</i>	11
Wendelas Vänner årsmöte.....	14
Restaurangen i Wendelas Hus.....	15
Vem får Wendelapris i år - <i>Ami Lönnroth</i>	16
Eva Moberg dog en vacker dag i maj - <i>Ami Lönnroth</i>	18
Årets sommarteater - <i>Berit Carlberg</i>	20
Om tryckfrihet förr och nu - <i>Peder Edström</i>	22
Blandat.....	23
Programsida.....	24

För en kunskapstörstande yngling i den kulturfattiga halländska skogbygden på 1950-talet var det en stor upplevelse att få bänka sig framför den svartvita nyinköpta teven och se Nils Erik Bærendtz leda 10000 kronorsfrågan. Bland annat minns jag en spränglördag man från Södertälje som klarade alla frågor med glans och gjorde lärda små utläggningar i anslutning till dem. Dock missade han snöpligt slutfrågan. Den mannen var, det fick jag senare klart för mig, Rune Waldekranz, kring vilken detta Avisanummer i stor utsträckning kretsar. Hans hustru Brita har senare berättat för mig att det var en något

sorgsen tvåbarnsfamilj som denna kväll fick äntra tåget till Södertälje utan den berömda checken. Det hela förträngdes dock snabbt inför alla nya utmaningar som familjen ställdes inför.

Rune Waldekranz är en person som vi bör minnas för sina filmhistoriska insatser. Han bröt obanad mark vilket Inga Lewenhaupt berättar om i sin artikel. Det är insatser som inte får försvinna i glömskans djup.

På hans hemmaarena i Södertälje borde man kunna kräva att ett minnesrum till hans ära anordnas i det nya kulturhus som planeras vid Maren och att han får en minnestavla med information vid f d Grand/Metropolbiografen på Lovisingsgatan.

Per Eric Mattsson
ordf. i Wendelas Vänner

Förstasidan: Rune Waldekranz med Chaplinpriset, som han tilldelades 1994. Priset var en statyett av skulptören Michael Piper. Foto från Brita Waldekranz album.

Notslingan överst på sidan är de första tecknen i det vackra lilla musikstycke - Wendelas mörka lockar - som Carl Jonas Love Almqvist tillägnade sin nya journalistkollega Wendela Hebbe några år efter hennes anställning på Aftonbladet 1841.

WENDELAS VÄNNER

UR STADGARNA

Wendelas Vänner är en ideell, politiskt obunden förening med syfte att rädda och bevara Wendela Hebbes Hus från Snäckviken i Södertälje och att sprida kännedom om författaren och journalisten Wendela Hebbe och operasångerskan Signe Hebbe och deras pionjärgärningar i svenskt kulturliv.

MEDLEMSKAP

Årsbetalande medlem kr 150:-
Familjemedlem, samma adress kr 50:-
Ständig medlem kr 1.800:-

PLUSGIRO

985920-8

BANKGIRO

362-0879

STYRELSE

Ordförande

Per Eric Mattsson, 08-550 305 84

Vice ordförande

Signe Andersson, 08-550 139 87

Övriga

Karin Bergstedt, 08-55060974

Peder Edström 08-55044103

Maud Fischer, 08-55013462

Helena von Hofsten, 073-2036953

Nils Linder, 08-55037706

Ami Lönnroth, 08-550 305 84

Anna-Britt Piuva, 08-55170860

Hedersordförande

Inga Lewenhaupt, 08-20 15 07

WENDELAVISAN

Huvudredaktör och ansv. utgivare

Per Eric Mattsson

Övriga

Ami Lönnroth

Peder Edström

Sven Erik Rönby

HEMSIDA

<http://wendelasvanner.se>

E-MAIL

info@wendelasvanner.se

WENDELA HEBBES HUS

Vettersgatan 4

15171 Södertälje

Wendelas Hus Restaurang AB

Antoinette Mezher

08-55086675, 070-4946725

bankgiro 5147-0342

Butiken och bokaerkeln

Kerstin Holmerin, 08-55037072

Ett kulturhus i hjärtat av Södertälje

med spännande personhistoria
och mycket att erbjuda

Sommaren 2011 i Wendela Hebbes Hus

- Restaurang öppen varje dag till sena kvällen
- Museum med guideade visningar
- Uteservering under tak vid kanalen
- Sommarteater och andra kvällsprogram
- Konferenslokal

**08-55086675
för
information**

Program i Södertälje i anslutning till Rune Waldekrantz 100-årsminne.
Ännu inte helt färdigplanerat.

Söndagen den 18 september (Fri entré)

Utställning i foajén utanför Stadsscenen i Stadshuset

Stadsscenen kl 13. Peter Taberman chef för Stadsscenen berättar om Södertäljes gamla biografer

Kl 14. *Fröken Julie*, i regi av Alf Sjöberg och med Rune Waldekrantz som producent visas.

Kl 16.30. Öppet samtal kring Rune Waldekrantz under medverkan av Inga Lewenhaupt, Örjan Roth-Lindberg, Roger Sellberg, Cecilia Waldekrantz m.fl.

Kl 19.30. *Gycklarnas afton* i regi av Ingmar Bergman och med Rune Waldekrantz som produktionschef.

Måndagen den 19 september visar Filmstudion *Så vit som snö* från 2003 i regi av Jan Troell. Rune Waldekrantz son Jan, skådespelare på Dramaten inleder med att berätta om sin pappa, som mycket uppskattade Jan Troells film.

För att uppmärksamma Rune Waldekrantz brinnande intresse för italiensk film. visar Bio Kontrast **tisdagen den 20 september** filmen *Amarcord* av Fellini från 1973. Det blir något program i anslutning till visningen.

Rune Waldekrantz fick 1994 års Chaplinpris för det filmhistoriska verket Filmens historia. På bilden tillsammans med filmtidskriften Chaplins chefredaktör Jannike Åhlund. Foto Can Collsjö/Pressens Bild. I Brita Waldekrantz' ägo.

Arbetsgruppen inför firandet har bestått av

Eva Rehme (sammankallande) bibliotekarie och ledamot av Södertälje filmstudios styrelse.
Peter Taberman, chef för Stadsscenen i Södertälje,
Inger Öjebro, mångårig ordförande i Södertälje filmstudio
Anneli Wikström, programansvarig på ABF.

Det var på de många stormötenas tid....

NÅGRA MINNEN FRÅN RUNE WALDEKRANZ' PROFESSORSTID

AV INGA LEWENHAUPT

Aren kring 1970 var milt sagt turbulent inom den akademiska världen. Respekten för traditioner och överhet försvann successivt och lärarna ställdes inför helt nya situationer. Nu skulle studenterna bestämma. Det nya studiesystemet PUKAS infördes och de tidigare "historiska" ämnena blev "vetenskaper".

Ett nytt akademiskt ämne

Mitt i allt detta växte det nya akademiska ämnet Filmvetenskap fram. Till en början kunde man vid högre studier inom ämnet Teaterhistoria läsa en mindre specialkurs i filmhistoria och tentera för teaterprofessor Gösta M. Bergman. Men

när Rune Waldekrantz framlagt sin licenciatavhandling *Levande fotografier* 1969 fanns möjligheten att med Filminstitutets bistånd finansiera en professur och därmed starta ämnet Filmvetenskap vid Stockholms universitet 1970. Ämnet ingick i Institutionen för teater- och filmvetenskap och hade sina första undervisningslokaler på Linnégatan 7 tillsammans med teatervetenskapen.

Den första studieplanen

Först måste en studieplan skrivas. Såsom tillhörande landets allra första kull institutions-studievägledare hade jag fått en grundlig duvning i universitetsbyråkrati. Nu var det

PUKAS som gällde, A, B och C-nivåer istället för ett, två och tre betyg, läspensum med 20 poäng per termin och uppdelningar i mindre poängsatta kurser. Rune W och jag satt många timmar och knåpade ihop ordalydelser som skulle överensstämma med nya mer eller mindre enhetliga direktiv. Rune skrev och jag förkortade.

Många kände sig kallade...

Och så hade vi det där med förkunskaper. Det var inte alla som nu ville läsa filmvetenskap som kunde passera nålsögat, trots i många fall flerårig verksamhet inom praktisk filmutövning. Rune, som efter några år som filmkritiker i SvD, varit producent under den stora Sandrewska filmepoken 1942-64 med regissörer som Alf Sjöberg, Hampe Faustman, Arne Suchsdorff, Ingmar Bergman och Mai Zetterling samt rektor för Svenska filminstitutets filmskola 1964-1970, kände ju de flesta i filmvärlden och när någon nu ville förkovra sig mer teoretiskt var det naturligt för vederbörande att söka upp den nye professorn. Rune, som var en synnerligen artig och vänlig person, meddelade gärna att det nog skulle ordna sig, men att det var bäst

Inga Lewenhaupt doktorerade 1988 på en avhandling om Wendela Hebbes dotter Signe Hebbe vid Institutionen för teater- och filmvetenskap i Stockholm. 1990 blev hon ordförande i Wendelas Vänner och är nu hedersordförande samt ordförande i Jenny Lind Sällskapet. Hon har varit chef för Sveriges Teatermuseum (tidigare Drottningholms teatermuseum). Foto Peder Edström.

att först besöka studievägledaren för närmare information. Det föll då inte sällan på min lott att i mer bestämda ordalag förklara vilket regelverk som gällde och villkoren för högst begränsade dispensmöjligheter. Jag minns att det oftast föll på betygen i svenska, engelska och historia.

...och många började läsa filmvetenskap

Det blev trångt, mycket trångt på Linnégatan. Runt en länga av gröna bord i biblioteket, det enda större rum som stod till buds, tog luften slut och många studenter fick sitta på golvet. En ny föreläsningssal måste anskaffas. Det blev då biografen Grand på Sveavägen där Runes lärarkolleger Örjan Roth Lindberg och Björn Häggqvist samlade de första studentkullarna och sedan stannade många år som uppskattade lärare.

Nya lokaler i Filmhuset

I oktober 1970 blev det äntligen möjligt att flytta till Peter Celsings nybyggda Filmhuset på Gärdet. Det var många inkörningsproblem i huset, men utmärkta möjligheter att se film och att få tillgång till Filminstitutets bibliotek och arkiv som komplement till institutionens eget, som var under uppbyggnad. Men föreläsningssalen var en besvikelse: den var enligt uppgift ritad efter mått som använts för en realskola, och benutrymmena för de långbenta studenterna på tok för snålt tilltagna.

Så kom stormötena

Institutionen för teater och filmvetenskap hade en gemensam styrelse och nu skulle alla vara med och bestämma. De äldre lärarna hade varit vana att föreslå och besluta, möjligen med någon studentrepresentant som åhörare. Nu tog studenterna över

makten och deras beslutanderätt diskuterades i evigheter. Jag minns möten som uppgick till sex timmar oavbrutet och där man hade åsikter om precis allt: undervisningstidens förläggning, tentamensformerna, vilka böcker som skulle läsas, vad de fick kosta, var de kunde lånas och att språkkraven inte fick vara för höga, hur man skulle påverka restaurangens mat och priser etc. Det var ju också en tid när fler och fler studerade med studiemedel och ställdes under nya regelsystem, som inte alltid förstods av lärarna.

Rune blir forskarhandledare

Det dröjde ju innan ett verkligt forskarseminarium kunde växa fram, men Rune fick redan 1971 anordna disputation för landets första filmdoktor, Gösta Werner. Den handlade om *Mauritz Stiller och hans filmer 1912-1916* och ägde rum i Filmhusets stora biograf, Bio Victor. Opponent var den kände filmkritikern Robin Hood och de som var med glömmer nog aldrig de synnerligen häftiga ordväxlingarna för att inte säga invektiven, som utspann sig. Avhandlingen var naturligtvis välkommen som studielitteratur. Rune låg å sin sida inte på latsidan. Med en bostad i Södertälje och långa resor till och från Stockholm med tåg, som på den tiden inte var överfulla, kunde han utnyttja tiden till att åstadkomma det grundläggande arbetet *Så föddes filmen* (1976).

Hippies, vietnamdesertörer och invandrare

Man kan verkligen inte säga att Rune Waldekranz' professorsår var händelselösa, men ibland "hände" det lite för mycket och lite för fort. Det förekom en tid drogmissbrukande hippiebetonade grupper, som drogs till ämnet för en kortare

tid. Studievägledaren fick också åtskilliga problem att tackla när ett antal vietnamdesertörer försökte få uppehåll, gratis studietid och även studiemedel. Professorn nåddes inte så mycket av dessa problem, men fick en hel del bekymmer med att handleda forskare från andra länder, som ville skriva om sina egna länders film. Vi behövde i första hand få en inhemsk forskargrund att stå på och här gällde både att tackla främmande länders historia, språkproblem och den inte helt förberedda situationen.

En makalös pensionärsinsats

1978 gick Rune Waldekranz i pension och nu äntligen kunde han ägna all tid åt vad som skulle bli hans magnum opus, trebandsverket *Filmens historia* (bd I 1985, bd II 1986, bd III 1995). Se bild nästa sida. En förutsättning för arbetet var ju den rent skrivtekniska och i det avseendet fick jag lämna ett litet bidrag. Rune hade anskaffat en elektrisk skrivmaskin, men behövde hjälp med att använda den, så jag efterskickades från Stockholm. Det tryckta verket omfattar 2.602 sidor. Förutom det rent intellektuella måste man med vördnad beakta även det oerhörda manuella arbetet, som idag skulle vara otänkbart utan datorhjälp.

En viktig inspiratör

Med Runes omfattande kunskaper om stumfilmen berikades mitt eget intresse för äldre skådespelarkonst genom flera lärorika samtal och inte minst tips för mina fortsatta studier. Rune sådde frön för generationer – hans minne lever.

Visst borde det finnas en informationstavla om Rune Waldekranz vid gamla Grandbiografen i Södertälje.

Nestorn Rune

NÅGRA MINNESBILDER

AV GÖRAN GELOTTE

Rune Waldekranz' 100-årsminne i september är väl värt att uppmärksamma Närheten till biografen Metropol-Teatern, vanligtvis bara kallad Metropol (efter 1934 Grand) gjorde att han tidigt drogs in i det magiska projektorljuset, en fascination som varade livet ut. En enkel laterna magica förstärkte trollkretsen, ett öde han delade med Ingmar Bergman. Studier vid Högre Allmänna Läroverket i Södertälje ledde till studentexamen och vidare till akademiska studier i Uppsala.

Runes idoga filmstuderande i biofåtöljen och förkovran till vårt lands nestor i filmkunskap faller utanför denna presentation. Andra, i detta avseende, mera kompetenta personer får teckna denna imponerande cineastiska bana. Jag väljer att ägna mig åt hans gärningar på hemmaplan, även dessa intressanta kulturyttringar. Runes dokumenterade intresse för film låg nära teatern och även den lockade.

Göran Gelotte är fd stadsantikvarie i Södertälje och vår främste kännare av staden och dess historia. Han har många lokalhistoriska böcker bakom sig.

Genom sin gode vän och studentkamrat Arne Dufwa, kom han genom dennes far Torgny Dufwa i kontakt med Östra Södermanlands Kulturhistoriska Förening och enrollerades i dess bevarande verksamhet. Intresserad och kunnig blev han medlem i föreningens styrelse redan 1955. Rune engagerades i föreningens friluftsteater och deltog i flera uppsättningar på Torekällberget. Den kanske mest uppmärksammade var den stora satsningen på krönikespelet från 1934 med *Drottning Ragnhilds vallfärd*, författad av Auda Alm-Eriksson. Uppsättningen var påkostad trots depressionen och brist på likvida medel. Musiken var arrangerad av Nils Dencker med dåvarande musikdirektören vid läroverket, John Nordquist, som sångsolist. Titelrollen kreerades av Margareta Thulstrup, dotter till den smått legendariske borgmästaren Jakob Pettersson.

I denna uppsättning om drottning Ragnhild, som spelades i början av juli deltog flera, senare kända personer i teatersammanhang, t.ex. Georg Fant som Folkvid, sven vid drottningens hov och Hasse Funck som Främlingen. Rune Waldekranz spelade en av huvudrollerna som Sune Dagson, kämpe vid drottningens hov och Lars Elmroth som Broder Herman. Det var en lysande tid där flera av de lokala förmågorna kultiverades för att senare mogna. Rune var intresserad och road av denna småskaliga teaterverksamhet som han menade gav erfarenhet inför hans kommande yrke.

Trots Runes stora insatser för svenskt filmliv, trots hans nationella och internationella framgångar, blev han inte så känd i Södertälje som hans insatser motiverade. Förhoppningsvis får hundraårsjubileet oss att påminnas om hans storhet inom film, litteratur och hembygdshistoria.

*Drottning Ragnhilds vallfärd.
Foto i Vår bygd 1935.*

Vi minns Rune Waldekrantz

INTERVJU MED BRITA WALDEKRANZ

AV EVA REHME

Rune Waldekrantz föddes i Nykvarn 1911. Pappan var agronom och ägde Brokvarn, som så småningom blev Nykvarns cementgjuteri. I sexårsåldern efter sin mors död flyttade Rune till mormor och morfar i centrala Södertälje. Deras hus på Torekällgatan 13 kom att bli hans hem under hela livet. Pappan gifte senare om sig och Rune fick fyra halvsyskon, som han hade fin kontakt med hela livet. Av sin styvmor fick Rune en cinematograf i present och att den gåvan verkligen föll i god jord skulle snart visa sig. Hos Runes mormor och morfar fanns en trotjänare, Sara, som sedan stannade kvar även när Brita och Rune hade hunnit bilda familj. Barnen Cecilia och Jan fick stora friheter i köket tillsammans med Sara. ”Hon drack kaffe på bit och läste tidningar när barnen somnat. Vi slank ofta iväg på

filmföreställningar, gärna både klockan 19 och 21 och tittade till barnen mellan föreställningarna”, berättar Brita.

Brita, vars pappa var advokat, växte upp i Helsingborg. Föräldrarna hade ett starkt intresse för kultur och gjorde ofta teaterbesök tillsammans med sina barn. Pappan vurmade också för filmen och var med om att starta Helsingborgs filmstudio.

Första gången Brita träffade Rune var vid systemen Elisabeths bröllop i Ytterenhörna kyrka. Det råkade slumpa sig så, att den blivande brudens man var kusin med Rune. Hon minns att han då

frågade henne om hon hade sett filmen ”Kan doktorn komma?” (1942), som Rune både skrivit manus till och producerat. Hon ville imponera på honom och svarade ”ja” trots att hon inte alls hade sett den. Däremot såg hon till att se filmen så snart som möjligt därefter. Brita hade utbildat sig till sjuksköterska och arbetade i Trelleborg vid den tiden hon träffade Rune. Han uppvaktade henne flitigt och skickade åtskilliga vackra rosenbuketter till sin nyvunna kärlek. När Rune var 35 år och Brita 24 gifte de sig och vad passade då bättre än den vackra kyrkan i Ytterenhörna.

Rune använde en stor del av tiden på tåget till och från Stockholm åt att skriva på sin licentiatavhandling ”Levande bilder” i Teater- och filmvetenskap. Det var ju ”riktiga tåg” på den tiden och inte några pendeltåg, så Rune kunde sitta i egen kupé. Under hela den tid som Rune arbetade på Sandrews respektive var rektor på filmskolan, bodde familjen kvar i Södertälje på Torekällgatan.

Rune var pionjär när det gällde att ta kontakt med författare för att diskutera filmmanus. Gunnar

Eva Rehme, bibliotekarie på Stadsbiblioteket i Södertälje visar upp filmaffischen till Lars Hård i samband med den Hampe Faustmanfestival som Wendelas Vänner m.fl. anordnade 2003. Lars Hård var den första av sex Hampe Faustman-filmer som Rune Waldekrantz producerade. Läs hans egen Hampe Faustman-artikel på sidan 6. I bakgrunden Lenny Clarhälls magnifika älgskulptur, som nu nedmonterad och bortförd till något kommunförråd väntar på bättre tider.

Brita Waldekranz minns Ingrid Bergmans och Roberto Rosselinis uppmärksammade besök i Sverige 1953. Rune var då producent hos Sandrews.

Skoglund skrev texten ihop med Harry Martinson när *Vägen till klockrike* blev film. Han hade också kontakt med Ivar Lo-Johansson och Sara Lidman som vid den tiden var Lo-Johanssons fästmö. Filmfolk som han hade extra mycket kontakt med var Kenne och George Fant från Södertälje, Rolf Husberg och Hampe Faustman (son till Wendelas barnbarn Mollie Faustman). Brita berättar vidare att det var tack vare Runes goda råd, som regissören Alf Sjöberg valde den unga Anita Björk till titelrollen i "Fröken Julie" (1951) istället för den drygt 20 år äldre, mer erfarna Inga Tidblad, som regissören först tänkt sig. Det visade sig vara ett riktigt lyckokast, eftersom filmen utsågs till "Årets bästa utländska film" vid filmfestivalen i Cannes det året.

Brita minns den förväntan hon och de andra kände när Ingrid Bergman och Roberto Rossellini skulle komma på besök till Sverige. Året var 1953 och en stor fest hölls på Berns till deras ära. Gräddan inom svensk film slöt upp och bakom arrangemanget stod Sandrews, där Rune arbetade som produktionschef. Från den kvällen minns Brita också

Rune Waldekranz i gröngräset hemmavid på ett foto från 1989.

att hon dansade med den unge författaren och filmrecensenten Stig Dagerman, gift med skådespelaren Anita Björk.

Brita berättar också för mig att hon har ett högst levande och spännande minne av den kanske största av alla inom filmens värld, nämligen Charlie Chaplin. Det var troligen någon gång på 60-talet, då han var på besök i Stockholm tillsammans med sin hustru Oona O'Neill och två döttrar. Han träffade olika filmpersonligheter, bl.a. Rune Waldekranz med fru. När familjen Chaplin skulle få en guidad tur i Stockholms stadshus, och det visade sig att Britta aldrig förut guidads runt där, fick även hon följa med. Tillsammans med familjen Chaplin och Stockholms borgarråd, Carl-Albert Andersson. "En sådan sensationell händelse glömmer man aldrig", säger Brita. (Inte utan att jag blir avundsjuk).

Rune besökte ofta filmfestivaler och i Venedig, säte för världens äldsta filmfestival (1932), satt han även med i juryn år 1965. Det var ett synnerligen ärofyllt uppdrag och Rune hade dessutom ett brinnande intresse för italiensk film, i synnerhet neorealismen med regissörsnamn som de Sica och Rossellini. Särskilt de Sica med

Är det du eller din syster? Tvillingarna Klein/Waldekrantz, nästan lika som bär, är ett uppskattat och vanligt förekommande inslag i Södertäljes centrumbild. Ofta ses de på lunch i Wendelas Hus och sällan missar de ett kulturprogram i huset. Foto Ami Lönnroth.

filmer som "Cykeltjuven" (1948) och "Miraklet i Milano" (1951), låg Rune varmt om hjärtat. Vidare uppskattade han Fellinis filmer och nyare italiensk film som Viscontis "Döden i Venedig" (1971), berättar Brita.

Filmaren Arne Sucksdorff hyrde delar av Brokvarn, som en gång tillhört Runes pappa. Rune var även producent till Sucksdorffs "Det stora äventyret" från 1953, inspelad på olika ställen i Sörmland. En av inspelningsplatserna var för övrigt just Brokvarn.

Min intervju gjordes en härligt vacker, vit vinterdag hemma hos Brita, där jag och hennes

tvillingsyster Kerstin bjöds på kaffe med mumsigt dopp. Kerstin var också till stor hjälp under intervjun, eftersom hon alltid har haft en varm och tät kontakt med de båda makarna.

Själv är jag en stor filmentusiast och medlem i Södertälje filmstudios styrelse sedan c:a 25 år. Genom min kontakt med systrarna Brita och Kerstin, har jag även närmat mig

människan Rune Waldekrantz och inte bara den store filmprofessorn.

Eva Rehme

Du är väl medlem i
Wendelas Vänner.
Då får du rabatt på
sommarteatern
och teatersupén

Lite fakta om Rune Waldekrantz karriär inom filmen

Under studietiden vid Uppsala universitet blev Rune ordförande för Studentfilmstudion och arbetade i slutet av 1930-talet som filmkritiker på Svenska Dagbladet, under signaturen "Roderick". År 1942 fångades han upp av Anders Sandrew och blev produktionschef på filmbolaget. Rune Waldekrantz hade ju synnerligen gedigna kunskaper i filmens historia, men att tjänsteställningen samtidigt kunde hejda en arg ung filmkritikers framfart på tidningssidorna var säkert ett plus i kanten. På Sandrews var Rune med om skapandet av ett stort antal filmer som exempelvis Alf Sjöbergs "Fröken Julie" (1950) och Ingmar Bergmans "Gycklarnas afton" (1953). 1964 blev han rektor för den nybildade filmskolan och utnämndes 1970 till Sveriges förste professor i filmvetenskap.

Prisad blev Rune: 1996 Ingmar Bergmanpriset, 1995 Chaplinpriset, 1994 Svenska Filmakademins silverplakett, 1985 Sveriges Förenade Filmstudios glasstatyett, 1985 Svenska Filmklubbens pris, 1984 Filmpionjärernas medalj, 1976 Robin

Hoods plakett, 1969 Guldbagge, Juryns specialbagge, 1960 Svenska Filmsamfundets plakett, 1955 Folket i Bilds pris för bildningsinsatser i filmens tjänst. I Södertälje har han förärats såväl Sankta Ragnhildsmedaljen som LT:s Eklöv.

Rune Waldekrantz skrev ett stort antal böcker i filmhistoria, bl.a. "Filmen växer upp" (1941) och "Italiensk film" (1953). Som kronan på verket kom så hans enastående skapelse "Filmens historia" i tre delar skrivna efter det att han gått i pension. Böckerna utkom mellan 1985 och 1995.

Jag vill också varmt rekommendera två värdefulla länkar för filmintresserade nämligen:

www.svenskfilmdatabas.se och www.filmarkivet.se.

Genom den första länken når man alla uppgifter om svensk film och genom den andra får man dessutom tillgång till en stor mängd ovärderligt filmmaterial på nätet. Det är genom den jag med egna ögon kunnat se ett sex minuter långt reportage från den oförglömliga kvällen på Berns med Ingrid Bergman och Rossellini 1953.

Hampe Faustman

ETT KONSTNÄRSÖDE

AV RUNE WALDEKRANZ 1996

I 1940-talets svenska film blev Hampe (eg. Erik) Faustman (1919-61) känd som en kompromisslös realist med socialistiska förtecken. Kritiken förbisåg inte sällan att Faustman var en äkta konstnär, som aldrig hemföll åt propagandaklichéer. Han hade en stark känsla för de i samhället åsidosatta och förnedrade, men han gav aldrig avkall på en konstnärligt gestaltad bild av en komplex verklighet.

Hampe var varmt fäst vid modern, konstnärinnan Mollie Faustman (1883-1966). Fadern, konstnären Gösta Chatham (1886-1961), försvann med skilsmässan 1927 ur Hampes liv. Hampes medfödda konstnärliga begåvning lotsade honom in i skådespelaryrket. Han kom in på Dramatens elevskola 1937, där hans kreativa lust yttrade sig i att han sommaren 1940 samlade årskamraterna i en elevgrupp som omfattade Viveca Lindfors, Olof Bergström och Bengt Ekeröth. Med elevskolerektorn Stig Torsslow som regissör hyrde han Nya Teatern och spelade där komedin *Diana går på jakt*. Följande år gav han Terrence Rattigans pjäs i repris med Eva Henning i titelrollen. Succén räddade honom ur den ekonomiska förlust som på samma teater komedin *Mötas och skiljas* hade orsakat. I den spelade Gunn Wållgren huvudrollen. Med henne gifte han sig samma år. När äktenskapet upplöstes 1949 hade Gunn Wållgren spelat en rad minnesvärda roller i Faustmans filmer,

främst kanske den mytiska fabeln *Flickan och djävulen* (1944).

Då den på SF nytilträdde chefen Carl Anders Dymling 1942 sökte lansera en ung generation av regissörer engagerade han Hampe Faustman för att i filmisk form iscensätta ett originalmanus av Lars Erik Kjellgren, *Natt i hamn* (1943). Sitt genombrott som filmskapare fick Hampe med den av kritiker rosade *När ängarna blommar* (1946), en filmatisering av Jan Fridegårds roman *En natt i juli*. Lorens Marmstedt hade inte varit sen att ta vara på den talangfulle, idérike filmkonstnären. Hos Marmstedts Terra Film filmatiserade Hampe Faustman Herbert Grevenius realistiska pjäs *Sonja* (1943), en intim vardagsskildring med Birgit Tengroth och Åke Grönberg som det disharmoniska äkta paret, instängda i en fattigtrång söderlägenhet. Gunn Wållgrens lysande insats i *Flickan och djävulen* som den för häxeri misstänkta bondflickan kunde inte hindra att filmen fick blandad kritik och sveks av publiken. Dock hade i DN signaturen Bang skänkt Gunn och Hampe sin kärleksförklaring. Hon hyllade *Flickan och djävulen* som den starkaste, vackraste och mest betydande svenska film som gjorts sedan stumfilmens dagar". Marmstedt lyssnade på Bang och gav Hampe fritt fram för filmatiseringen av Dostojevskis roman *Brott och straff* (1945), i vilken han själv spelade Raskolnikovs roll med Gunn

BAKGRUND

Redan tidigt i Wendelas Väners historia blev vi klara över att det i släktkretsen kring Wendela Hebbe rymdes ett nästan helt bortglömt mycket spännande konstnärsöde nämligen Hampe Faustmans. Hampe var, utan att själv någonsin tycks ha låtsats om det, barnbarnsbarn till Wendela Hebbe och Lars Johan Hierta. Hans mor var den under flera decennier välkända författaren och konstnären Mollie Faustman.

1995 startade vi återuppförandet av Wendela Hebbes Hus. Redan på hösten följande år kunde vi på de lösa golvplankorna ordna våra första program. Ett av de allra första var Wendela Hebbes namnsdagskalas den 8 november 1996. Programmet den kvällen ägnades helt Hampe Faustman. Närvarande i den fullsatta fönsterlösa salongen var bland andra Hampes skådespelarkollega södertäljefödde Georg Fant, en gång alla kvinnors stora charmör.

Georg Fant var vid det laget 80 år och fortfarande vital till kropp och själ. Han berättade bland annat, minns jag, att om inte alkoholen hade tagit hans skådespelarkollegor Hampe Faustman och Bengt Ekeröths liv hade Ingmar Bergman fått jämbördig konkurrens av dessa lovande samhällsskildrare. Georg Fant klarade sig, som Rune Waldekrantz skriver, med knapp nöd och levde resten av sitt liv alkoholfritt och i hög grad yrkesaktivt.

Inför mötet den 8 november 1996 hade vi bitt Rune Waldekrantz skriva om Hampe Faustman i vår då nystartade medlemstidning *WendelAvisan*. De båda hade ju arbetat nära varandra i många filmproduktioner. Här repeterar vi hans artikel.

PEM

Gunn Wållgrens och Hampe Faustmans bröllopsporträtt. De var gifta 1941-49 och gjorde flera filmer tillsammans. Det var skilsmässan som knäckte honom, berättade Hampes syster Tuttan i en intervju. Fotot är en gåva till Wendelas vänner från Tuttan Faustman Leijonhuvud, som fick bo i mamma Mollie Faustmans hus i Stora Hoparegränd i Stockholm till sin

Georg Fant som "statar Don Juan" i Hampe Faustmans och Rune Waldekrantz film *Lars Hård*. Den filmen blev en stor framgång berättar Rune Waldekrantz. Se även bild på sidan 6.

Fotot ovan och till höger från Svenska Film-institutets arkiv.

Wållgren i rollen som den helgonlika horan Sonja. Faustman nådde inte riktigt ända fram i tolkningen av Raskolnikov och den ryska miljön.

Det låg nära till hands att Hampe efter framgången med *När ängarna blommar* inspelad för Filmo, fängslades av tanken att filmatisera Fridegårds omtalade roman *Lars Hård*. Ungefär samtidigt var jag som producent hos Anders Sandrew inne på samma tankebana. Så började mitt mångåriga samarbete med Hampe. Hans ibland lite kantiga sätt hade på sina håll gett honom ryktet att vara "frän och bufflig". Jag fann att detta var illvilligt förtal. I Hampe fann jag en snarast blyg och känslig konstnär med pojkaktig glimt i ögonvrån. Han kunde ge intryck av nonchalans men var i själva verket en ytterst ambitiös och för kritiska synpunkter mottaglig filmskapare. Med Georg Fant, som inlevelserikt gestaltade *Lars Hård* i filmen, hade Hampe ett kompanjonskap som 1946 gav upphov till ett gemensamt bolag, F-Produktion. *Lars Hård*

(1948) blev en stor framgång, både kritik och publik gav ett starkt positivt gensvar.

I många läger kontroversiell blev Hampes nästa filmproduktion, *Främmande hamn*, (1948) efter Josef Kjellgrens pjäs *Okänd svensk soldat*. Georg Fant framställde här en sjöman som ställer sig i spetsen för ett myteri bland besättningen, då det avslöjas att den svenska lastbåten i Gdynias hamn tagit in en vapenlast till Franco. Den proletära solidariteten mellan sjömännen tvingar kaptenen att lämna båten och rederiet att beordra omlastning. Faustman skildrar den råa, vinterisiga atmosfären i hamnen och på lastbåten med omutlig realism. *Främmande hamn* betecknades vid en omröstning bland Sveriges filmkritiker som årets bästa film. En nyhet i svensk film var att alla talade sitt språk, vilket fick särskild autenticitet, när hamnens alla sjömän vid begravningen av en polsk sjöman solidariskt samlats och på kyrkogården sjunger Internationalen (bilden nedan).

Med Hampe Faustman som regissör producerade jag senare *U-båt 39* (1952), efter Rudolf Värnlunds pjäs, och *Hon kom som en vind* (1952) efter Walentin Chorells pjäs *Fabian öppnar portarna* med Åke Grönberg som den medelålders verkmästaren som förälskar sig i en arbetarflicka. De hade liksom *Främmande hamn* Herbert Grevenius som filmförfattare. Hampe och "Greven" kom bra överens. Det föll sig naturligt att Hampe även filmade Grevenius egen komedi *Café Lunchrasten* (1954), en bagatell med Annalisa Ericson i en tacksam roll. Min sista film med Hampe var filmatiseringen av Sven Rosendahls roman *Gud Fader och tattaren* (1954). Med Adolf Jahr och Ulf Palme i starka karaktärsroller var det en film som kraftfullt angrep rasfördomarna i det svenska samhället, en plädering för tolerans och respekt för även de utanförståendes, de så kallade tattarnas, människovärde.

F-Produktion hade en önskan att filmatisera Ulla Isakssons roman *Kvinnohuset*. Jag sammanförde därför Hampe med författarinnan och Erik Hjalmar Linder på Sandrews kungsgatskontor, där vi visade en av Hampes senare filmer. Det blev till en överenskommelse med Ulla Isaksson och Hampe Faustman, som senare gemensamt skrev manuskriptet till filmen *Kvinnohuset* (1953). Isakssons debut i filmvärlden gav inte särskilt positiva resultat. Kritiken var kylslagen. Ett undantag var Aftontidningens Karl Ekvall som fann att filmens storhet låg i "en virtuos demonstration av känslor och lidelser".

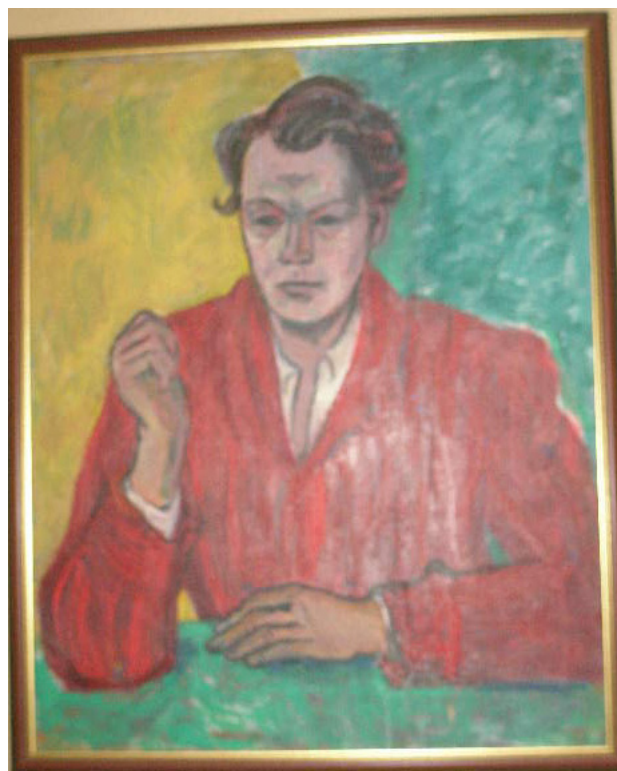
F-Produktions *Resa i natten* (1955) berättade om långträdarchaufförer och de äktenskapliga komplikationer deras arbetsliv med-

för. Georg Fant biträdde skickligt Hampe i denna hans sista film, präglad av förmågan att trovärdigt återge vardagsmänniskor och arbetarmiljöer.

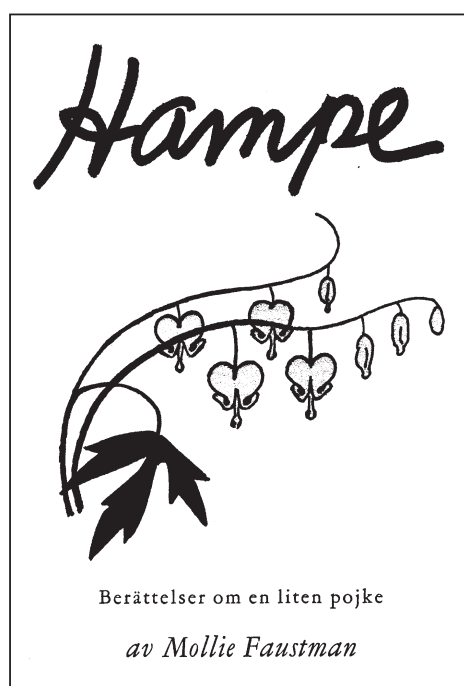
F-Produktions sista film *Kärlek på turné* (1955) blev ett fiasko och en ekonomisk katastrof.

Något av 50-talets sista år kontaktades jag av Hampe som kom med ett filmförslag, vilket jag dessvärre inte kunde acceptera. Jag hade gärna velat hjälpa honom, han var märkbart nedgången av sina motgångar och i ett miserabelt skick av alkoholmissbruk. Georg Fant tog varning av vännen Hampes olycksöde och blev för livet helnykterist.

Hampe Faustman har för beständigt skrivit in sitt namn i svensk filmhistoria som "den ende svenske arbetarskildraren i svensk film" (Leif Furhammar i det mäktiga verket *Filmen i Sverige*, 1991).

Hampe Faustman. Oljemålning av Mollie Faustman. Okänt datum. I Wendelas Vänners ägo.

När Hampe dog samlade mamma Mollie ihop sina bästa barnkåserier om Hampe och gav ut dem i en häftad liten bok. Vi hittade ett par hundra ouppsprättade exemplar av den i en skrub i Mollies hus i stora Hoparegränd när vi fick komma dit och röja inför en försäljning av huset. Vi säljer denna fina lilla bok för 100 kronor. Glöm inte att sprätta den snyggt.

Wendelas Vänners Årsmöte

Årsmötet den 24 april med ett trettiotal av Wendelas Vänners dryga 500 medlemmar närvarande förflöt i lugnets tecken. Folkpartiets ledande man i Södertälje **Mats Siljebrand** svingade elegant klubban. I styrelsen nyinvaldes **Peder Edström** f d fotograf från Enhörna, en av kulturens kämpar i Södertälje och medarbetare i detta nummer av Avisan (sid 22). Styrelsen i sin helhet redovisas på sidan 2.

Resultat- och balansräkning fastställdes. Årets överskott stannade vid 9.349 kronor mest beroende på att restaurangen till följd av konkursen 2009 och vinterkylans härjningar drabbades av extraordinära kostnader. Föreningens underskott på själva huset blev dryga 60 tkr, avsevärt högre än normalt. Detta underskott har uppvägts av föreningens medlemsavgifter, visningar, bokförsäljning mm. Balansomslutningen uppgår nu till 529.002 kronor och det redovisade egna kapitalet till kr 351.444 kronor. Externa skulder är endast 42.649 kronor. Mellanskillnaden är diverse fonder varav den nyskapade Kerstin Holmerins fond på 20.000 kronor är en (se nedan).

Före årsmötet underhöll **Olof Näslund** och **Åke Andersson** med sitt i detta hus välklingande namn *Duo Hebbez*.

Kerstin Holmerin håller tal på 85-årsdagen inför en begränsad skara släkt och vänner i dottern Marias och mågen Kurts hem. Foto Ami Lönnroth.

Vid årsmötet hedrades **Kerstin Holmerin** i anslutning till sin 85-årsdag för sina mångåriga insatser för föreningen. Årsmötet beslöt enhälligt på styrelsens förslag att bilda en fond i hennes namn i vår balansräkning och dit föra 20.000 kronor av det egna kapitalet att fritt förfogas av henne. Det kommer, gissar vi, att bli extra vackert i rabatterna runt Wendelas Hus i sommar och en och annan extra bok till vår kommande läsecirkel. Vi har i tidigare nummer berättat om Kerstins insatser i föreningen alltsedan styrelsdebuten 1994.

Vill du hylla Kerstin för de 85 åren och hennes insatser sätt in en slant på plusgirokonto 985920-8 (Wendelas Vänner) och skriv Kerstin Holmerin på talongen.

Vad vore världen utan det ideella frivilliga arbetet?

Gunn Karlberg och Karin Bergstedt funderar på hur blomsterrundeln framför huset skall utformas. Den är något mindre i år för att tillfredsställa sommarteaterns behov av publikplatser.

Nedan: Gerd Örvind håller då och då ställningarna i museibutiken mellan 12-14. Hon berättar och visar eventuella besökare upp i museet

Är du intresserad av att vara med i gänget, ring eller besök oss. Även små insatser välkomnas.

Antoinette har återtagit kontrollen

Efter några års uppehåll och några inte helt lyckade rekryteringar förra året har Antoinette Mezher nu återigen fått upp ångan och är full av engagemang inför uppgiften att driva restaurangen i Wendela Hebbes Hus i samklang med föreningens intentioner och besökarnas krav. I vår har vi haft en strid en ström av besökare, såväl vanliga lunchätare som grupper från när och fjärran. De allra flesta har förefallit mer än nöjda. Vill du läsa om Antoinette finns en intervju med henne av Sven Erik Rönnby i nr 43 av *WendelAvisan* förra året.

Elmira basar i köket

Det är dags att presentera Elmira Daminova, som har haft ansvaret för grytorna i Wendelas kök sedan i höstas. Elmira kom till Wendela Hebbes hus som praktikant från restaurangskolan i Haninge under våren 2010, och i juli började hon som kallskänka med inhopp i det varma köket, som man säger i branschen.

Under hösten tog hon över ansvaret för köket, och elddopet kom med alla julborden. Allt fungerade bra, och Elmira betonar, att de är ett gäng kvinnor, som samarbetar mycket bra i köket, så allt fungerar alldeles utmärkt.

Elmira kommer från St Petersburg, där hon utbildade sig till ekonom inom restaurangbranschen. Efter fem år kom hon på att det var roligare att laga mat än att syssla med bokföring, så hon bytte inriktning.

För tio år sedan träffade Elmira den stora kärleken i Sverige och har sedan dess varit bosatt här. Hon trivs mycket bra i sitt nya hemland, som hon tycker har stora likheter med hemtrakterna i Ryssland. Samma klimat och natur. "Regnar det här, så regnar det där".

En positiv överraskning för Elmira var tillgången på böcker på ryska språket på våra svenska bibliotek. Hon läser mycket och gläds åt att svenskarna är ett läsande folk. En svensk favoritförfattare är Strindberg, som hon tycker påminner om Tjechov. Elmira har

FOTO AMILLÖNNROTH

kontakt med vänner, bosatta i olika länder, och när hon gör jämförelser mellan länderna, konstaterar hon, att Sverige är bäst.

Elmira bor i Tullinge, och när jag frågar henne, vad hon tycker om Södertälje, svarar hon: "Det är en liten, vacker stad med vattnet och båtarna här nere vid Wendela Hebbes hus. Fina promenadvägar och Torekällberget, som är Södertäljes eget Skansen. Det tycker jag om."

Jag frågar också om Elmiras planer för sommaren. "Jobba hårt. Det är ju toppsäsong i Wendelas hus" blir svaret. Hon kommer att finnas på plats för att utspisa alla våra besökare under sommaren. Det uppskattar vi, Wendelas Vänner.

Signe Andersson

FOTO PER ERI MATSSON

Vem får Wendelapriset i år

AV AMI LÖNNROTH

Vem skall få årets Wendelapris? Vi i juryn är mitt i den spännande processen att bestämma vilket eller vilka av åtta reportage som ska få priset på sammanlagt 50.000 kr för bästa socialreportage i tryckt svensk press eller i bok publicerat under 2010. När nomineringstiden gick ut den 28 februari hade vi fått 39 nomineringar och vi satte igång att läsa och begrunda. Av dessa bestämde vi oss att låta åtta

nominerade reportage gå vidare till en finalomgång. Det blir inte lätt att bestämma pristagare. Reportagen håller alla en hög standard och förmedlar bilder från ett Sverige som många antingen inte känner tills alls eller som ger en helt ny bild av en verklighet som sätter våra förutfattade åsikter på prov. Det är så god journalistik ska bedrivas, den ska överraska, ge nya kunskaper och inbjuda till reflektion.

Prisutdelningen den 4 september 2011 med början kl 14.

- **Prisutdelning**, som förrättas av Länstidningens nya chefredaktör Katrin Säfström. Se bild och bildtext på nästa sida.
- **Miniseminarium** tillsammans med den eller dem som får priset.
- **Paus med kaffe**
- **Release** för den nya utgåvan av *Det går an* av Carl Jonas Love Almqvist. Love själv i gestalt av Måns Westfelt och Sara Videbäck i gestalt av Irene Lindh presenterar den nya utgåvan och gör en dramatiserad läsning ur boken.

Reportage i Länstidningen Södertälje efter prisutdelningen 2009. Katja Wagner fick 25.000 kronor för Alexandramannen

Följande åtta reportage är med i slutomgången för Wendelapriset

Berättelser från det gömda Sverige (bok) av Kari Molin, Carlssons förlag.

Hitta ett liv under knarket reportageserie i Sydsvenskan av Elin Fjellman Jaderup

Landet utanför - ett reportage om Sverige bortom storstaden, (bok) av Kristina Mattsson, Leopard förlag.

Mobbarna och rättvisan, artikelserie i Dagens Nyheter av Maciej Zaremba.

Pillrens pris, artikelserie i Svenska Dagbladet av Josef El Mahdi och Henrik Ennart.

Regeringens miljardsatsning ger inga jobb! reportage i Jusektidningen av Marieke Johnson.

Varat och varan - prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan, (bok) av Kajsa Eki Ekman, Leopard förlag.

Våld och kränkningar på boendet, artikelserie i Göteborgs-Posten av Karolina Vikingsson och Anne Johansson.

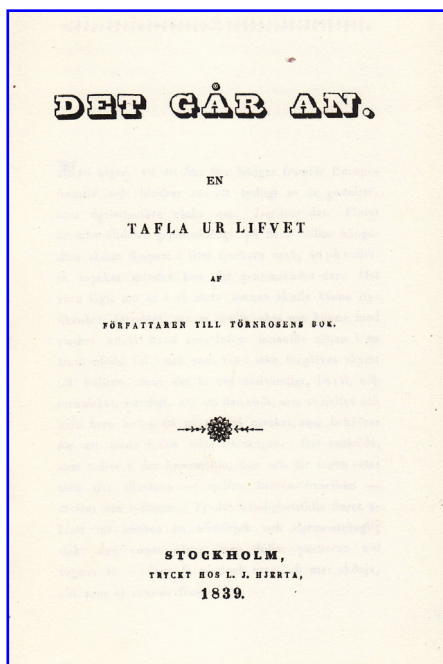
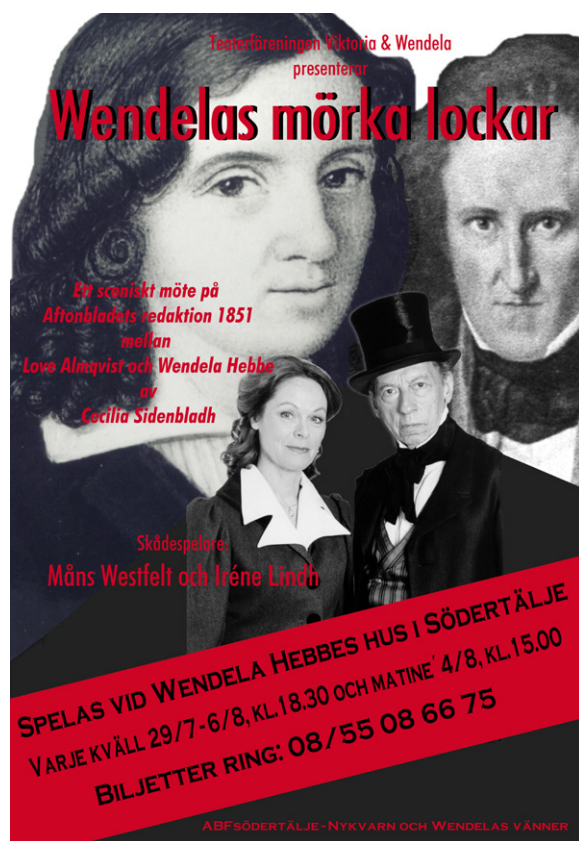
Juryn består av Ami Lönnroth (ordf), Mattias Göransson, Sven Erik Rönnby, Kerstin Vinterhed samt Margareta Stål.

På hemsidan www.wendelasvanner.se finns mycket mer att läsa om Wendelapriset.

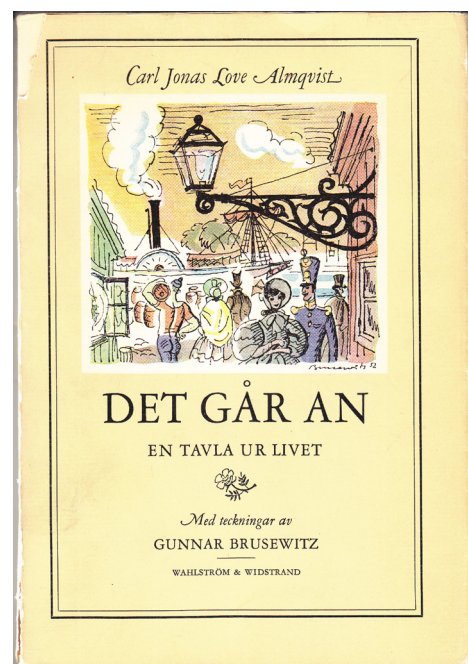

Irene Lindh på bilden som Wendela Hebbe och Måns Westfelt som Love Almqvist framförde Wendelas mörka lockar av Cecilia Sidenbladh 2002 vid Wendela Hebbes Hus. Så här såg affischen ut. Nu hälsar vi dem välkomna åter, Måns återigen som Love och Irene denna gång som Sara Videbeck.

Katrin Säfström, ny chef för Länstidningen i Södertälje kommer att förrätta prisutdelningen av Wendelapriset den 4 september kl 14. Hon är sedan tidigare en intresserad besökare i Wendelahuuset. Nyligen besökte hon oss för att informera sig om alla turerna kring tillblivelsen av huset. I vårt museum finns en hel pärm med artiklar främst i Länstidningen om denna spännande historia. Hon kommer närmast från posten som chefredaktör för tidningen Folket i Eskilstuna. Foto Ami Lönnroth.

Nog är det ytterst lämpligt att ha release för en ny utgåva av Det går an i samband med att Wendelapriset för bästa socialreportage delas ut. Vi tackar Almqvistsällskapet för detta. Det går an är visserligen en roman men boken slog ned som en bomb i kultursverige 1839, med effekter starkare än det mest avslöjande socialreportage. Den är fortfarande lika aktuell och har kommit ut i flera upplagor sedan 1839. Härintill visas förstautgåvan 1839 och den av Gunnar Brusewitz illustrerade utgåvan 1952 båda från biblioteket i Wendelas Hus, som har en imponerande samling Almqvistiana.

Missa inte chansen till ett spännande kulturevenemang i det sociala reportagets tecken den 4 september!

Eva Moberg dog en vacker dag i maj

AV AMI LÖNNROTH

Eva Moberg, författare, dramatiker och samhällsdebattör avled nyligen. Här skriver hennes vän och kollega Ami Lönnroth om hennes insatser i samhällsdebatten. Med stolthet kan vi berätta att Eva Moberg var en flitig läsare av WendelAvisan och ofta hörde av sig med positiva kommentarer om innehållet i vår tidning.

Eva Moberg dog en vacker dag i maj i år, 79 år gammal. Vart tog all denna begåvning, all kunskap, alla dessa skärpta tankar och formuleringar vägen? Den frågan ställde jag mig också när min mamma dog för drygt åtta år sen, en då 94-årig dam med aldrig sinande intellektuell nyfikenhet och rika förråd av litterärt och historiskt kunnande. Aldrig känns livets mysterium så outgrundligt som när döden sätter punkt för det. En känsla av snopenhet. Att aldrig få diskutera färdigt, få bolla tankar med denna person som varit så viktig för en! Snopenhet och sorg. Samtalet avslutat. Tack för att du kom hit!

Det var för övrigt vid en middag hos min mamma jag första gången träffade Eva Moberg. Det måste vara femtio år sen nu. Året var 1961. Eva var ung radikal redaktör för Fredrika Bremerförbundets tidskrift Hertha och hade ruskat

om i samhällsdebatten med en essä med rubriken "Kvinnans villkorliga frigivning" som skulle visa sig bli startskottet för könsrollsdebatten, för feminismen i modern tappning om man så vill. Min mamma var aktiv fredrika i Göteborg och Eva, som nyss hållit föredrag, satt i den gröna soffan i vårt vardagsrum på Vasagatan och försvarade sina ståndpunkter inför några av de mer konservativt lagda damerna i styrelsen. Min mamma, läroverksadjunkten, hörde inte till dem.

Jag minns att jag slogs av vilken behärskad, nästan blyg framtoning Eva hade, helt i kontrast med påstående i debatten som framställde henne som en rasande manshaterska. Det lite tillbakahållna, nästan blyga draget hos henne är ett intryck som bestått under de över trettio år som vi senare kommit att umgås i freds- och kvinnorörelsen och i mer privata sammanhang. Tillbakahållenhets parad med knivskarp logik och övertygande formuleringar. Vad var det då i Eva Mobergs essä den gången som satte känslorna i svallning? Till exempel detta:

Enligt min mening måste äktenskapets möjligheter som försörjningsinrättning helt utplånas. Det

Eva Moberg, till höger i bild, på promenad tillsammans med den norska feministen Berit Ås på kvinnokonferensen i Åbo 1994. Foto Ami Lönnroth.

ska inte kunna fungera som social frestelse, som utväg, ännu mindre som huvudmålsättning . . . Vi må sträva aldrig så mycket efter att hemmafruns arbete ska uppskattas efter sitt ekonomiska värde, hon förblir ändå helt beroende av sin man.

Detta var att trampa på många kvinnors ömma tår, jag tror att över hälften av kvinnorna där i min mammas vardagsrum var hemmafruar. Man ska komma ihåg att detta faktiskt var två år innan den amerikanska feministen Betty Friedans "Den feminina mystiken" kom ut där **hon** gjorde upp med hemmafruidealet, om möjligt ännu fastare förankrat i den amerikanska medelklassen än i den svenska. Eva Moberg var helt enkelt pionjär. Och tiden skulle visa att hon skulle få rätt i detta som så mycket annat. Senare års kamp för mäns befrielse från en förtryckande könsroll kommer ur samma debatt, initierad av Eva Moberg och understödd av viktiga män i offentligheten som Bengt Westerberg och Claes Borgström. Så här skriver Eva Moberg 1995:

Men det är alldeles uppenbart att man i längden inte kan definiera manlighet med egenskaper som i sej själva både förutsätter och framprovocerar motsättningar, våld och krig dvs aggressivitet, erövring och dominans. Alla människor behöver ett visst mått av aggressivitet, i bemärkelsen framåtanda och motståndsvilja, för att överleva och värna sitt livsrum, fysiskt och psykiskt. Men att göra det till en könskaraktär och därmed något eftersträvanvärt hos halva mänskligheten, det är lika destruktivt och ödesdigert som att identifiera kvinnlighet med anpassning, undergivenhet och passivitet.

Tre år senare när Eva Moberg varit inbjuden till Unicef-konferensen "Att avskaffa våldet mot kvinnor och flickor i Sydasien" berättar hon i en artikel hoppfullt om hur 40 procents manligt deltagande av modiga män som önskade bryta en brutal tradition av kvinnomisshandel, brudbränning och stympning av flickor och kvinnor ledde till ett så starkt engagemang att varje yrkesgrupp på konferensen författade ett dokument där de förpliktade sig att bekämpa det manliga våldet mot kvinnor: "Som läkare förpliktar vi oss för att verka för skärpt uppmärksamhet bland all hälsopersonal på våld mot kvinnor och barn", "Som advokater förpliktar vi oss", "Som lärare" "Som författare" etc.

Hon avslutar sin text med denna gripande episod:

En man från Pakistan hade med sej sin åttaårige son under hela konferensen. När pojken hade sett och hört alla dessa löften krävde han att få avlägga ett själv också. Och det fick han förstås. Han förpliktade sej att hädanefter våga leka med flickor trots att han alltid blev mobbad av de andra pojkarna när han ville göra det.

Könsrollsdebatt, jämställdhet, mansroll - begrepp som kan härledas från Eva Mobergs insatser i samhällsdebatten. Men långt ifrån de enda viktiga frågor som hon drivit.

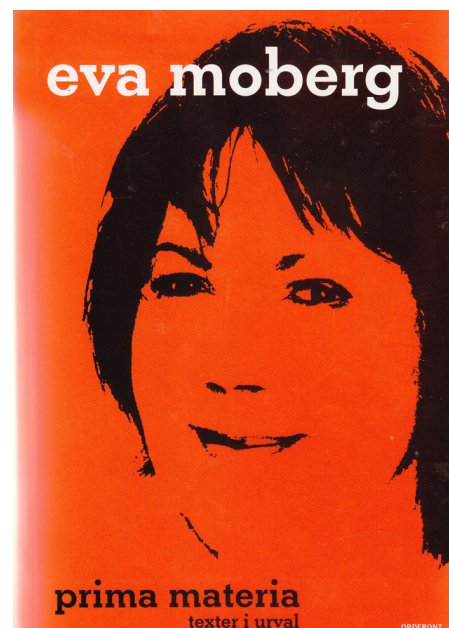
Till den etablerade kyrkan hade hon ett gott öga, inte minst till kyrkans obegripliga försvar för det gamla testamentets frossande i patriarkalt våld. För det fick hon utstå sårad kritik från kyrkans företrädare. När New Age-rörelsen var vital i början av 80-talet inspirerades

hon av den och gjorde skärpta vetenskapskritiska inlägg som renderade henne ett antipris som Årets förvillare 1999. Mot kärnkraften förde hon en envis kamp oavsett om det var hög- eller lågkonjunktur för kärnkraftsmotståndet. Hon skulle uppskattat Angela Merkels beslut att avveckla de tyska kärnkraftverken. Hennes mångsidighet fångas fint i en kort runa av Nina Lekander i Expressen

Eva Moberg visade hur saker och ting inte gick ihop. På ett journalistiskt tydligt vis och utan akademiska krumbukter pekade hon på hur förväntningar och verklighet plägade kraschlanda i människors liv. I såväl ordens som jordens liv. För även kärnkraften, atombomben, upprustningen och den ohämmade kapitalismen var hennes frågor."

Nej, Eva Moberg drog sig inte för att stöta sig med några etablissemang. Hon var trogen sitt eget välutvecklade förnuft som nu i över femtio år varit en pålitlig kompass för så många. Kompassriktningen är tagen. Se vad som följer i förlängningen!

Fotnot: Citaten av Eva Moberg går alla att finna i samlingsvolymen *Prima materia* texter i urval utgiven på Ordfront 2003

Berit Carlberg Lustspel

i samarbete med Wendelas Vänner presenterar

CABARE'

va' e' de'?

Berit Carlberg, Mia Poppe, Göran Forsmark, Lars Fager, Niclas Strand. Vid pianot Doru Apreotesei

TIPS!

Teatermeny
3-rätters 255:-
2-rätters 215:-

Wendela Hebbes
Restaurang

Boka på
08-550 866 75

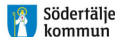
Friluftsteater
vid Wendela Hebbes hus i Södertälje

29 juni - 7 augusti

onsdag-fredag 19.00 • lördag-söndag 16.00

BILJETTER

070-305 40 79 (10.00-16.00) Ticnet 077-170 70 70, www.ticnet.se,
samt vid Hebbevillan 1 timme innan föreställningen.

Cabaré, ja, vad är det egentligen?

AV BERIT CARLBERG

I sommar skall vi uppleva cabaré vid Wendelas hus. Cabarén genom olika epoker. Jag skulle vilja kalla cabarén för kleinkunst, konsten i det lilla formatet, och den stora konsten när cabarén är som bäst. Det är just konsten att med så få ord som möjligt, säga så mycket som möjligt. Att koncentrerat, fragmentariskt berätta om glädje och sorg på livets marknadstorg. Här blir det slängar åt olika håll, burleskeri, vemod, glädje och skratt och en och annan bitande sanning, livet ibland i en skrattspegel. Vi kommer att möta skiftande människotyper, udda öden och alldeles vanliga människor (finns det såna?).

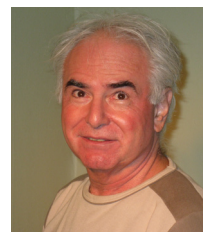
Cabarén föddes redan på 1400-talet på kontinenten, där man i skumma vinkällare och tavernor lät överförfriskade gäster gå upp och sjunga och framföra små scener. – Först efter några århundraden på 1700-talet föddes cabarén Chat noir (Svarta katten) som fick högre status och vid sekelskiftet (1900-talet) hade den största cabarélokalen Olympia i Paris fått beteckningen music hall. Toulouse Lautrec har som ingen annan förevigat denna tid i sina målningar och litografier.

Alltså är det med vördnad vi tar oss an denna konstform som också i Sverige har lång tradition. Så kära vänner: "Cabaré va'é de?" Följ med får ni se!

Och i sommar har vi två nykomlingar med på scenen: Skådespelaren **Göran Forsmark** som genomgått scenskolan i Malmö och arbetat på de flesta teatrar runt om i landet, Stockholms - och Göteborgs stadsteatrar, Norrbottensteatern, Folkteatern i Gävle samt Riksteatern. Göran har dessutom medverkat i 120 filmer och TV-produktioner. Hans senaste stora roll var i pjäsen "Rävthane söker" som vi får se i TV i höst.

Doru Apreotesei, vår pianist, kom som flykting från Rumänien där han genomgått musikhögskolan i Timisoara. Han är klassiskt utbildad men hågen står till jazz och blues. Han har spelat in många CD-skivor. Jag hade glädjen att redan 1993 sam-

arbeta med Doru, också den gången en cabaré som bl.a. framfördes på Reginateatern och Mosebacke. I övrigt är det idel välkända bekanta från tidigare år.

Toulouse Lautrec har som ingen annan förevigat cabaréns storhetstid.

OM TRYCKFRIHET FÖRR OCH NU

Releaseprogram i Wendela Hebbes Hus
den 13 mars kring minibiografen

*Anders Lindeberg. Mannen som höll på att mista huvudet
för sin kärlek till teatern* författad av Ami Lönnroth och Per Eric
Mattsson, Books on Demand 2011

Han dömdes till döden genom
halshuggning, vägrade att be-
gära nåd, blev tvingad ut ur fängelset
och kunde 1842 bryta det kungliga
monopolet och inviga sin egen fria
teater.

Om denne fascinerande man och
en minst sagt omtumlande tid har
Ami Lönnroth och Per Eric Mattsson
skrivit en minibiografi. Boken berättar
en fantastisk historia om en man som
kämpar för rättvisa, som ville att, med
hans egna ord, ”Konung och folk skola
föras närmare varandra, skola förstå
varandra.”

I samband med att boken pub-
licerades anordnade Wendelas
Vänner ett releaseprogram om tryck-
frihet och teaterhistoria. Förutom de bägge
författarna fanns två av Sveriges
främsta jurister på plats för att förklara
Tryckfrihetsförordningens historia.
Johan Munck är fd ordförande i Högsta
domstolen och Johan Hirschfeldt, fd
president i Svea Hovrätt.

För den teaterhistoriska exposén
svarade Inga Lewenhaupt, fd chef
för Sveriges Teatermuseum. Hennes
föredrag hoppas vi kunna publicera i ett
kommande nummer av WendelAvisan.

Anders Lindeberg ville efter
ett liv som krigare, journalist,
författare och poet starta en egen teater
i Stockholm. Det fick han inte. Kungen
hade monopol på den verksamheten.
Det ansåg Anders Lindeberg var
olagligt och han skrev ett otal inlagor i
detta ärende. Helt utan effekt.

Till slut tröttnade han. Han insåg att
han måste ta till grövre ammunition
och han skrev en in-laga som han måste
ha förstått skulle orsaka stort buller och
säkert rättegång. Och han fick rätt. Han
åtalades och dömdes till det ultimata
straffet, halshuggning.

Boken berättar om alla vådliga turer
i detta spektakel som slutar med
att Anders Lindeberg blir utkastad från
fängelset.

Under seminariet i Hebbehuset
redogjorde Johan Hirschfeldt för
Tryckfrihetsförordningens his-
toria och inte minst alla ändringar, in-
dragningar och inskränkningar som
kantat denna viktiga grundlags väg
till nuvarande utformning. Vi har en
lag om tryckfrihet som första gången
infördes 1766, men den har alltid
varit omgärdad med inskränkningar.
Och, som i fallet med Lindeberg,
kunde man alltid ta till lagen om
Högmålsbrott där brottsrekvisitet
är ”all slags lasteligt yttrande om
den regerande konungen eller hans
gärningar”. Vid fällande dom fanns
då bara ett straff. Halshuggning.

Johan Munck tog vid och förde in
diskussionen i 1900 talet, döds-
straffets avskaffande och kungens
nuvarande möjligheter att skydda sig
mot smädelse eller annan miss-
firmlig gärning. Vi fick höra om
turen kring Haijby-affären, åtal för
utpressning, förgripiga artiklar. De
bägge juristerna avslutade med en
frågestund där vår nuvarande
kungs påstådda eskapader med
kaffeflickor ventilerades.

Peder Edström

Boken om Lindeberg kan köpas
i Wendela Hebbes Hus för 120
kronor. Via Wendelas Vänner
hemsida kan boken beställas
liksom i bokhandeln. En längre
artikel om Lindeberg av bokens
författare finns i senaste numret
av Frisinnad tidskrift. På dess
hemsida
www.frisinnadtidskrift.se
kan artikeln läsas i sin helhet.

*Johan Munck (tv) och Johan
Hirschfeldt. Foto Peder Edström*

BLANDAT

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET

med dess dynamiska ordförande **Birgitta Wistrand** gladde oss med att hålla sitt årsmöte i Wendela Hebbes Hus den 13 och 14 maj. Ett 40-tal fredrikor från hela landet mötte upp. Fredagskvällen ägnades åt mingel och supé hela lördagen åt förhandlingar. I samband med supén berättade Ami Lönnroth och Per Eric Mattsson om Wendelas Hus och personhistorien kring Hebbarna. Kontakterna mellan Wendela och Fredrika Bremer berördes också. På bilden från Wendelarhusets balkong Birgitta Wistrand, kanslichefen på FBF Wendela Zetterberg, Per Eric Mattsson och Signe Andersson, engagerad medlem i båda föreningarna.

MATTI NORDENSTRÖM

SOMMARTEATER 2012?

Björn Runeborg har skrivit en teaterpjäs med arbetsnamnet *Biskopinnan i redskapsboden* som handlar om biskopen Esaías Tegnér som, tillsammans med sin hustru biskopinnan, på genomresa träffar sin vän Wendela Hebbe i hennes hem utanför Jönköping. Fotots Eva Gröndahl, Björn Runeborg och Berit Carlberg sammanstrålade med Anders Lerner från Södertäljes Kultur- och fritidsförvaltning, Anneli Wikström från ABF och Per Eric Mattsson från Wendelas Vänner. Samtliga enades om att försöka få till stånd en finansiering och driva projektet vidare.

FOTO PER ERI MATSSON

GRÄNSLÖS KULTUR

Så kallade vi vår gränsöverskridande cabaré den 1 maj i Stadshuset i Södertälje som Wendelas Vänner ordnade tillsammans med Assyriska kulturföreningen, Helga Henschens Vänner, Torekällbergets museum, Kulturhistoriska föreningen, Kultursossarna och ABF. **Kent Malte Malmström**, känd från många sommarateaterföreställningar utanför Wendelarhuset, var populär konferencier och uppförde på teckenspråk och svenska sin egen kortföreställning om den elake trollkarlen Hickus Packus. Folkmusikgruppen **Pivo** spelade. Ungdomar från **Assyriska kulturföreningen** spelade upp bröllopsscener från sin hembygd. **Ami Lönnroth** från Wendelas Vänner ledde ett tregenerations-samtal mellan en assyrisk och en svensk familj. **Torekällberget** hade ställt i ordning en utställning tillsammans med **Nursel Awrohum** från Assyriska. Den populära **Habib Mousa** avslutade programmet med en konsert. **Birger Svanteson** från Kultursossarna var ordförande i den programgrupp som arbetade fram programmet. Bilden av **Laila Nygren**, läsande en Helga Henschentext, som röd Rebella togs av **Gunnar Edander** som också medverkade med Helga Henschendikter som han själv tonsatt. Sporrad av publiktillströmningen – cirka 150 personer – beslöt gruppen Gränslös kultur att träffas i höst igen för att planera nya projekt.

GUNNAR EDANDER

B

FÖRENINGSBREV
Föreningen Wendelas Vänner
c/o Holmerin, Täppgatan 22,
15133 Södertälje

Porto
betalt

**Söndagen den 4 september
kl 14-17
Wendela Hebbes Hus**

**WENDELAPRISET
PRISUTDELNING
RELEASE FÖR DET GÅR AN**

OLJA AV MAZER, CA 1835

Carl Jonas Love
Almqvist och
Sara Videbeck
kommer själva att
medverka.
Läs mer på sidan
16

**Söndagen den 18 september
från kl 14
på Stadsscenen i Södertälje**

**RUNE WALDEKRANZ
100-ÅRS-
JUBILEUM**

Rune Waldekranz hade hela sitt liv denna biograf på Lovisinsgatan i blickfånget från sitt hem. Den var en av många i stan. Nu finns ingen kvar.

CABARE'
va' e' de'?

**Onsdagen den 29 juni kl 19
premiär på årets sommartheater
Söndagen den 7 augusti kl 16
sista föreställningen.
Teatersupé.**

**LÄS MER PÅ SIDORNA
20-21**

PROGRAM VID
WENDELA HEBBES HUS
I SOMMAR
MED RESTAURANGEN
SOM ANSVARIG

12 AUGUSTI KL 19
Jonas Holmberg från Oktoberteatern
med country och folkmusik
20 AUGUSTI
The Grim Staff
med kreativ och rolig jazz
14 och 21 AUGUSTI KL 16
Kent Malte Malmström med
egna Södertäljevisor och
Helga Henschentexter

Kontakta restaurangen för
ytterligare information
08-55086675